

Тиодор Р. Росић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за дидактичко-методичке науке

УДК: 821.163.41:316.32
323.1:316.7

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И НАЦИОНАЛНИ СТАТУС СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Апстракт: У раду се разматра утицај глобализације на статус српске књижевности. Дају се опште карактеристике процеса глобализације, тумаче феномени глобализације и постодернизма, интеракција модернизације и глобализације, однос глобализације и антиглобализације – великих феномена савременог света. Анализирају се односи глобализације и националних вредности, глобализације и кризе идентитета, значај националне књижевности за чување националног идентитета. Задатак рада је да се истраже утицаји и облици глобализације на трансформацију националне књижевности, да се идентификују специфичне промене књижевности, а циљ да се истакне значај националне књижевности у очувању националног идентитета.

Кључне речи: глобализација, постмодернизам, идентитет, национална књижевност.

1. Глобализација се дефинише као процес повезивања и раста узајамних веза и односа народа и држава света општим политичким, економским, културним вредностима и стандардима. Различита су гледишта о узроцима, природи и резултатима глобализације. Америка је извор глобализације, али се њена генеза налази у неким утопијским теоријама средњег века¹, чије присталице верују у будуће Краљевство Божје свих народа, где неће бити сукоба и противуречности. Идеја глобализације присутна је знатно и у просветитељској идеји „Краљевства разума” и позитивистичких идеја Огиста Конта, преко комунистичке идеје обједињавања народа у једну светску владу под вођством светске револуције, да би пројекат глобализације промовисао и Б. Расел.

---

¹ Томас Мор (1478–1535) у делу *Утопија* (1516) описује земљу у којој нема личног власништва. Полови су равноравни и постоји верска толеранција. Сви раде све и произведено деле једнако. Држава одлучује у име општег добра, заснована на религозно-политичкој хијерархији и доноси одлуке у интересу општег добра. Италијански теолог Томасо Кампанела (1568–1639) у делу *Град Бојова* (1602) даје образац теократског друштва, где су жене и деца заједничко добро

1.2. Крајем XIX и почетком XX века, идеју глобализације подржавају главни представници светског бизниса, окупљени око највећег америчког банкара Ј. Моргана. Глобалистички планови усмерени су на настојање да се допринесе успостављању система несметане трговине у целом свету и стварања једне светске владе. То је практично реализовано кроз стварање Организације Лиге народа, УН и УНЕСКА.

Кулминацију глобализам има од 1970. године, пројектовањем доктрине „Новог светског поретка”, чији је идеолог Збигњев Бжежински². Глобализација је покренута од америчких геополитичара с циљем да се избришу разлике између народа, држава, идеологија, а зарад стварања једне светске цивилизације, засноване на прокламованој афирмацији слободе, једнакости, толеранције, поштовања.

1.3. Глобализација је дефинисана као нова идеологија и планетарни процес који укључује поделу одговорности и обухвата све сфере јавног живота, укључујући економију, политику, културу, право и образовање. Последице су биле далекосежне: људи широм света купују, информичу се из истих извора, имају сличне идеје, заједничке вредности, пате од истих болести, једу исту храну и имају сличне забаве. Глобализација обухвата геоекономске, геополитичке, гекултурне и друштвене односе и изван граница земаља.

У савременим филозофским, социолошким и књижевним истраживањима могу се издвојити главна гледишта у тумачењу процеса глобализације: а) глобализација као „вестернизација”, примат САД-а и Запада (Граин 2008); б) глобализација како мегатренд у фази развоја; ц) интеграција малих система у суперсистем (Баграмов 2010).

1.4. Срж глобализације чине економски односи. „Контрола над кључним полугама у економској сфери државних институција креће од транснационалних корпорација и банака” (Баграмов 2010: 35). Створена је утопија глобалног друштва, нови друштвени односи, нове културне норме, моралне вредности, обрасци индивидуалног понашања – политички системи, економске институције. Прокламује се да људи постају грађани света, да уче и живе у свету без граница, а у УН истичу се три приоритетна изазова за човечанство: климатске промене, изумирање врста, раст популације и потрошње.

2. Транснационалне корпорације су уграђене у моделе економске глобализације и формирање униполарног света, заробљеног у окове ММФ-а и Светске банке. Главне одлике тог света су промовисање масовне културе, манипулација свешћу, виртуализација привреде, идеологија либерализма, вредности потрошачког друштва, унификација мишљења, потрошачки однос према природи, медијска унификација.

---

² Њему се 80-их придружују Михаил Горбачов, Хенри Кисинџер, Френсис Фукујама итд.

Глобализацију омогућују научно-технолошки напредак, модерни медији, превозна и средства комуникације. Манипулише се гласношћу и хиперпродукцијом информација. Манипулише се, такође, мултикултурним идејама и интигритетом културног и историјског развоја човечанства, сличношћу принципа различитих култура. Глобализација с једне стране зближава људе у економској активности, убрзава научни и економски напредак, разбија историјске баријере, а с друге је претња брисању етничког и културног идентитета народа.

3. Глобализација књижевности

Глобализацијом је захваћено све па и књижевност. Она је антипод националним тенденцијама у савременој књижевности. Обухвата културу, политику, економију, језик и књижевност. Доминантно, у њој дела савремених писаца губе националне особине које их диференцирају према књижевности других земаља.

3.1. Глобализација је противуречна. С једне стране прокламује развој науке ради наводне добробити човечанства, а с друге је усмерена на сферу потрошње и забаве, хедонизам и масовне облике културе.

Императив времена је усвајање вредносног система норми и начина западног живота. Све што није у том систему мора ишчезнути, национални идентитет мора бити поништен. Културну парадигму представља холивудска целулоидна конфекција, књижевну – тривијална књижевност, постмодернистичка књижевност која никога не иритира.

4. Глобализација као процес интеграције у свету доводи до стварања отвореног финансијског, економског, друштвено-политичког и културног система, заснованог на најновијим информационим технологијама и телекомуникацијама. Могу се идентификовати различити аспекти глобализације. У књижевности се она може разматрати као постмодерни феномен.

4.1. Појам глобализације и постмодернизма³ има дубоке корене у историји западног света – од скептицизма до просветитељства и рационализма. Може се, дакако, говорити и о различитим оријентацијама у погледима на овај светски процес, о глобализму и антиглобализму. У датом контексту, постмодернизам се појављује као фактор глобализације и конституент информационо-технолошког друштва.

4.2. Глобализација је довела до темељних промена у српској националној култури. Она је променила систем односа између масовне и елитне културе,

---

³ Постмодернизам се схвата на два начина – уско књижевно, као начин писања; и шире – као епоха у историји, филозофији и поглед на свет. Термин се користи за опис иновација у уметности и књижевности, као и за трансформацију у друштвено-економској, технолошкој и социополитичкој сфери.

претварајући масовну културу у водећу. Стратешки јој је циљ негација националних култура и етаблирање постмодернизма.

5. Национални идентитет народа, традиционалне духовне вредности, имају дубоке културне корене. Специфичности националног књижевног идентитета заснивају се на духовном искуству народа. Књижевност је моћно средство очувања националног идентитета, самопоуздања и достојанства. Она помаже писцима да схвате јединственост и специфичност народа, његовог језика и културе. Она је снажно мотивационо средство. Евоцира свест о сопственом етничком идентитету. Представља везу са метафизичким духовним вредностима прошлих времена, садашњости и будућности.

6. Различити су аспекти глобализације: економски, политички, друштвени, културни, информациони.

Глобализација и постмодернизам су данас нека врста филозофске и језичке парадигме епохе. Та два феномена су у међусобној вези.

Постмодернизам нуди западни стил живота и етичких вредности у постмодерној епоси. Овај покрет не признаје законе историје и равнодушан је према могућим променама друштвеног статуса појединца и група.

6.1 Због негативних ефеката глобализације, утопији⁴ манипулаторског глобализма супротстављена је антиглобализација. Јер: глобализација (у оптици антиглобалиста) подрива саме националне темеље разних народа. Разара очување потенцијала као што су: животна средина и здравље становништва; природна богатства; техничко-технолошки систем друштва; моралне вредности и духовно наслеђе; образовање и наука.

6.2. Дате слабости индиковане су прелазом са националне на глобалну културу. Западна масовна култура је глобални процес, а то води ка снижавању статуса националног језика и књижевности.

Иако енглеским као матерњим језиком говори око 389 милиона људи, тај језик је језик глобалне комуникације. Изнад 80 одсто материјала на интернету је на том језику, а слично је и са аудио-визуелном продукцијом.

6.3. Глобализација је, несумњиво, фактор у слабљењу националног идентитета, јер у процесу глобализације нестају разне националне културе, а самим тим и књижевности. Нанет је снажан ударац националним културама и ти негативни ефекти глобализације постају светски феномен. Данас се трага за њеним алтернативним моделима.

---

⁴ Идеја о стварању савршеног људског поретка, односно глобализације, утопистичка је и има поред метафизичког нивоа и чисто прагматски аспект – од Александра Македонског, Џингис Кана, Наполеона, Хитлера, до америчких стратега новог светског поретка. Више о томе и у: Вера Самохвалова, *Метафизика глобализацији. Од утопији к антиутопији*; доступно на сајту: http://www.perspektivy.info/book/metafizika_globalizacii_ot_utopii_k_antiutopii_2007-01-01.htm.

То је и разумљиво, јер је, како то тврди велики руски антиглобалиста – Александар Зиновљев, „процес глобализма катастрофалан за човечанство”, па се мора зауставити „отпором незападњака глобалној агресији западњака”. Зиновљев налази да је један од услова том отпору јачање свести да САД манипулишу свешћу западњака.

7. Савремена српска књижевност деструисана је стереотипима глобалистичке масовне културе. То се односи превасходно на комерцијалну књижевност; на жанр женских забавних романа, тзв. „пунк” романи, кримиће и љубиће. Фабуле таквих творевина су стереотипне, карактери шаблонизовани. Ликови су веома слични једни другима, иако имају различите називе и живе у различитим земљама. У тим романима понављају се заплети и обрти, по моделу којим се ствара масовна комерцијална књижевност.

7.1. Поред те фаворизоване псеудокњижевности, имамо и етаблиране постмодернистичке књижевне обрасце, који никога не иритирају. Може се говорити о глобализацији као о постмодерном феномену, али и о постмодернистичкој глобализацији књижевности. Разматрајући феномене глобализације и постмодернизма, можемо изнети став о њиховом негативном утицају на друштвени развој националног идентитета и проблем националне будућности српског друштва.

7.2. Упркос свему, постмодернистичка књижевност је етаблирана. Таква дела имају институционалну подршку, преводе се и награђују. Фаворизију се глобалистичка књижевна друштва и манифестације. И поред знатно смањених финансијских средстава, постмодернистички часописи, трибине, новине и у затирању културе имају финансијску потпору.⁵

7.3. Има неколико доминантних црта у књижевности постмодернизма. То су: више нивоа организације књижевног текста, нтертекстуалност, пародирање,

---

⁵ Рецимо, УКС је 2011. и 2012. године добио 1.400.000 динара за „Књижевне новине”, Међународне сусрете писаца, награду „Милан Ракић” и 50.000 за чувену Трибину Француска 7. Српско књижевно друштво за две године 2.950.000 динара; готово 3.000.000 за: учешће на међународном фестивалу поезије „Гласови Медитерана” – Лодев, за Међународну књижевну колонију „Чортановци 2012”, Међународну размену с Хрватским друштвом писаца, Међународну размену са Савезом писаца Румуније, Књижевну награду „Биљана Јовановић”, Међународну размену са Удружењем књижевника Српске, подружница Бањалука (БиХ), Међународну размену с Македонијом, „Књижевни магазин”, Међународну књижевну колонију „Чортановци 2011”.

О каквој је културној политици реч најбоље говори следеће: „Књижевним новинама” за две године 600.000 динара, а „Књижевном магазину” 1.900.000 динара, дакле, готово два милиона. Расподела сиротињских средстава је дискриминаторска и политички конотирана. – Подаци преузети из: Одлука о додели средстава за суфинансирање пројеката у области књижевних манифестација и награда, по расписаном јавном конкурс Министарства културе за 2010/11. и 2011/12; Одлука о додели средстава за суфинансирање пројеката у области издавачке делатности – периодичне публикације из области уметности и културе, по расписаном јавном конкурс Министарства културе, информисања и информационог друштва за 2010/11. и 2011/12.

самоиронија, игра као стваралачки принцип, редефинисање културних чињеница прошлости, култ нејасноће, грешке, жанровски и стилски синкретизам, фрагментарност и принципи монтаже, смрт аутора.

Наравно да има естетски веома успешних њижвеуоуметничких дела постостмодернистичке књижевности, насталих превасходно из поступка мистификације, жанровског синкретизма и деконструкције – рецимо романи Милорада Павића, Данила Киша, Давида Албахарија, Милисава Савића. Али, није било какав постмодернистички поступак и гаранција вредности дела. Често се иза деконструкције, жанровско-стилског синкретизма, фрагментарности, алогичног и неповезаног казивања крије испразна игларија, одсуство талента и одсуство језика са естетском функцијом.

Уместо ироније, гротеске, сарказма, црног хумора, нових поступака – трагања и трагалачког духа, да зло буде веће, у одсуству разуђеног и динамичног књижевног живота, књижевне мере и мерилаца, млада савремена српска постмодернистичка поезија нуди углавном постмодернистичко празноречје. У то нас уверава већина прилога објављених у часописима „Реч”, „Трећи трг”, корпусни панорамски избори из српске поезије („Од сонета до језичке игре” 2012: 34–56), објављене књиге, програми неких организација културе које претендују на иновативност (На сопствени погон 2011: 5), формалних и неформалних група.

Концепт глобализације манипулише изворним отпором против канонизоване класичне књижевности, а на ширем плану и културе уопште. Прокламује се модернизација, релативизују вредности, деструишу сижејни елементи приче, а намеће деконструкција и игра, експеримент. Експеримент је ушао у филозофију, науку, политику, економију, право, религију, образовање, у све сфере друштвеног и културног живота. Али, естетски релевантних дела веома је мало.

Редефинисање културних елемената прошлости има далекосежне последице на национални идентитет. Глобализација је веома погоршала проблеме националног и културног идентитета. То је данас један од највећих државно-националних проблема, а захвата не само културу већ и поличику, друштвену и верску заједницу.

7.4. Уместо да буде средство прожимања култура у равноправном дијалогу, глобализам је постао облик обезличавања и унификације културе. Процеси глобализације доприносе губљењу националних особености. Позитивни однос према глобализацији владајућих елита све се више мења у негативан однос; све је већи антиглобалистички отпор. Критичким опсервацијама подвргнута је и постмодернистичка књижевност.

У њој се може наћи много крајње сведених ликова. У већини случајева, у њеној основи је деструкција традиционалних тема, а доминирају сижеи који се одликују стереотипном тематиком. Ликови су веома често слични

једни другима. Једнако изражавају емоције. Деконструирају се традиционални облици казивања са неизвесним исходом стварања естетски релевантних дела.

Судбина српске националне књижевности зависи од судбине језика. Сетимо се речи Михаила Епштејна: „Колико буде национални језик, толико ће бити и национална књижевност (Епштејн 2000: 211).

8. У процесу глобализације губе се разни облици културне интеракције, а зарад експанзије америчке масовне културе. Филм, телевизија, музика, интернет, уз војну силу, глобализацију економије и привреде, основна су средства спровођења те експанзије.

Епоха глобализације произвела је кризу идентитета. Проблем идентитета није данас проблем појединца, већ је то колективни феномен. Он утиче на народе, њихову културу и цивилизацију. У оквиру глобализације спроводе се многи поступци усмерени на слабење националне државе, што додатно актуелизује проблем очувања идентитета у жеку његове промене.

Размишљање о националном идентитету књижевности укључује осврт на домаћу књижевност, њен садашњи положај и перспективе. Књижевност изражава национални карактер и облике националног идентитета. Национална класична књижевност је најважнији извор информација о коренима националног идентитета. Она је кључ етноцентристичких вредности које се укључују у систем општих културних вредности. Није израз ксенофобичности, агресивности и негације другости, већ тријумф права свакога народа на сопствени идентитет. Афирмација је сопственог живота, обичаја, традиције, система вредности, погледа на свет.

ЛИТЕРАТУРА

Александр Зиновьев, Идеологическая глобализация / *Американцы претендуют на роль правителей человечества*, на сајту: http://www.patriotica.ru/actual/zinoviev_glob.html, посећен 17.8.2012.

Епштејн 2000: Михаил Эпштейн, *О будущем языка*; Национална специфика литературе – анахронизам или неотјемљено квалитет? / *Знамя*, 2000, № 9, с. 211.

На сопствени погон: београдска независна култура: 25. октобар – 5. новембар 2011 = Self-powered: Belgradeindependentculture: 25. oktober – 5. november 2011.

Од сонета до језичке игре – избор из најмлађе српске поезије; приредила Вања Радаковић, *Београдски књижевни часопис*, 26/2012, 34–56.

Tiodor R. Rosić

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Didactics and Methodology

GLOBALISATION AND THE NATIONAL STATUS OF THE SERBIAN LITERATURE

Summary: In the paper we take into consideration the globalisation influence on the Serbian literature status. We give general characteristics of the globalisation process and explain the globalisation and postmodern phenomena, the interaction between the modernisation and globalisation, the relationship of the globalisation and anti-globalisation – big phenomena of the contemporary world. We analyse the relationship of the globalisation and the national values, globalisation and the crisis of the identity, the significance of the national literature for preserving the national identity. The task of this paper was to research the influences and forms of globalisation on the transformation of the national literature and to identify the specific literature changes. The goal was to point out the significance of the national literature in preserving the national identity.

Key words: globalisation, postmodernism, identity, national literature.